

Bakó Katalin

A science fiction lehetséges szerepe az olvasásnépszerűsítésben és a könyvtárhasználat oktatásában a felső tagozaton – László Endre Szíriusz kapitány-sorozatának jó gyakorlatai a '70-es–'80-as években

I. Jóhóldat kívánok!

1981-ben, négy évtizede jelent meg *László Endre Jóhóldat, Szíriusz kapitány!* című ifjúsági (tudományos)¹ fantasztikus regénye a Móra Kiadó gondozásában. A nyomtatásban megjelent mű témája nem volt novum, szereplői nem voltak ismeretlenek, hiszen a közben sorozattá bővült könyv előzménye egy 1977-ben induló nagyon népszerű rádiójáték-sorozat volt.

Az évforduló kapcsán újra meghallgatva az egyes részeket, illetve elolvasva a könyveket, arra a következtetésre jutottam, hogy a rádiójáték és a könyvsorozat speciális tematikája és műfaja révén kiváló könyvtárhasználati tananyagká válhat már a felső tagozaton tanuló kiskamaszok esetében is, hiszen az egyes művekben nagy arányban szerepel információkereséssel, könyvtárhasználattal kapcsolatos tartalom, konkrét keresési stratégia, izgalmas dokumentumtípus. Kicsit jobban utánajárva kiderült, hogy komoly szerepet játszott már megjelenésekor (azaz az 1970–80-as években) az olvasás népszerűsítésében – s jó gyakorlatként ma is példaértékű lehet a kötetek és a rádiójátékok köré szerveződő rendezvényegyüttes.

A 13 évadot megért rádiójáték, illetve a párhuzamosan megjelenő könyvek megálmodója, rendezője és szerzője, *László Endre*, a Magyar Rádió szerkesztőjeként fontosnak tartotta, hogy a gyerekek számára igényes, főként az akkoriban közkedvelt űrkutatási és

¹ A tanulmányban ismertetett művek magukról sosem vallották, hogy *tudományos*-fantasztikus regények lennének, ugyanakkor fontos tisztázni, hogy ezek a művek nem a klasszikusan értelmezett, a többek között Tzvetan Todorov által tárgyalt fantasztikus irodalom, hanem a tudományos-fantasztikus irodalom műfaji/tematikai csoportjába tartoznak (vö. *Todorov*, 2002).

csillagászati témában, komoly ismeretterjesztő tartalommal kiegészített, mégis kalandos, izgalmas rádiójátékokat (és könyveket) készítsen. Választása – a téma, illetve bizonyos rádió- és irodalomtörténeti előzmények okán is – a science fiction műfajára esett.

Tanulmányomban azt vizsgálom röviden, a főbb jellemzőkre koncentrálnva, miként is lehetett (és lehetne most is) a rádiójáték- és könyvsorozatot felhasználni az olvasás és a természettudományos ismeretek népszerűsítésére, illetve a könyvtárhasználati órák és foglalkozások színesítésére.

Fontosnak tartottam azonban azt is, hogy az elemzések előtt röviden, a témát szem előtt tartva kitérjek a sci-fi műfaji és definíciós dilemmáira, a különböző médiumok, illetve a populáris irodalom oktatási jelenlétére, s nem utolsósorban arra, hogy a sci-fi hol foglal(hat) helyet a gyermekirodalmi kánon rendszerében.

II. A „poétikai kisgömböc”, avagy a sci-fi műfaja(?), lehetséges definíciói

A tudományos fantasztikus irodalom, a sci-fi vagy ahogy az újabb munkák említik, a SF régóta foglalkoztatja a műfajelmélettel foglalkozókat. A témát feldolgozó könyvek, tanulmányok és cikkek meghatározásait olvasva úgy tűnik, hogy valójában még nem született meg (és nem is biztos, hogy megszületik) a műfaj minden aspektusát és lehetőségét magába foglaló, minden jellemzőjére és lehetőségére rámutató definíció. Az is kérdéses, hogy egyáltalán műfajnak tekinthetjük-e a science fiction jegyében megszülető alkotásokat.

II.1. Műfajelméleti kérdések

Alapvető kérdés, hogy egyáltalán műfajnak tekinthető-e a science fiction, s ha az, hol vannak a műfaj határai, illetve ha nem, akkor vajon mi is az SF.

II.2. Tematika

Amíg a témával nem kezdtem foglalkozni, evidens volt számomra, hogy a sci-fi műfaj, nem tekintettem át, hogy valójában megfelel-e a műfajjává válás feltételeinek: az egy csoportba tartozó műveknek azonos a formája, azonos a művészi törekvés, a technika (vö. S. Sárdi, 2013).

S. Sárdi Margit szerint a fenti meghatározás fényében a sci-fi nem műfaj, hanem tematika, mert „sci-fivé nem a műfajuk, hanem a témájuk révén válnak” (S. Sárdi, 2013, 29. o.) az egyes művek (akár regényként, akár novellaként, esetleg filmként vagy képzőművészeti alkotásként, sőt zeneként közvetítik a témát).

Képes Gábor szerint „műfajelméleti nonszensz műfajnak nevezni” (Képes, 2002, 15. o.) a sci-fit, meghatározása szerint a sci-fi olyan tematika, amely a szórakoztató irodalom egyik bázisaként funkcionál, de meg-megjelenik az „elit” irodalomban is.

Az elnevezésre gondolva feltűnhet, hogy sok esetben, ha a science fiction (tudományos-fantasztikus) kategóriát említjük, általában kiegészítjük az *irodalom* szóval a „halmaz” jelölését. Ugyanígy járunk el a klasszikusan vett, *todorovi* értelemben használt fantasztikus *irodalom* esetében is. S ott is beszélhetünk fantasztikus regényről, novelláról stb.

Van, aki SF-zsánerként emlegeti a science fiction műfaját, témakörét, ezzel jelezve, hogy nem kifejezetten műfajról, de mégis egyfajta hasonlóságon alapuló csoportról beszél (S. Sárdi, 2013; Domokos, 2020).

II.3. Műfaj

A SF szociológiai és társadalmi vonatkozásait vizsgáló *Erdei Pálma* ezzel szemben műfajként tekint a tudományos-fantasztikus irodalomra: „A magam részéről tehát indokoltnak érzem a műfaj szó használatát, s úgy vélem, az SF irodalmi műfajként való megértése elengedhetetlen feltétele annak is, hogy magyarázatot találjunk arra, hogyan volt képes ennyire kiterjedt kulturális-társadalmi jelenséggé válni.” (*Erdei*, 2009, 12. o.)

II.4. Definíció

Attól függően, hogy melyik időszakban foglalkoznak a kérdéssel, melyik jellemzőjét helyezik a fókuszba, illetve hogy melyik tudományterület felől közelítik meg (pl. a műfajelmélet, az irodalmi kanonizáció, az irodalmi regiszterek, a pedagógia, esetleg a kultúrpolitika, a könyvkiadás, a könyvtárhasználat, az olvasóvá nevelés, a képzőművészet, a technika vagy a természettudományok), mind más és más elemét tekintik vezérfonalnak.

A fent vázolt helyzet okán a szakirodalom (és a definíciók mennyisége is) bőséges, sokfelé ágazó, így tanulmányomban (a fókuszot megtartva) főként a gyermek- és ifjúsági irodalom témakörét, illetve a science fiction oktatásban betöltött (lehetséges) szerepét taglaló publikációkat idézem.

A science fiction definíciós problémáit is részletesen tárgyalja főként szociológiai és társadalomtudományi témában írt disszertációjában *Erdei Pálma*, aki három fő csoportját mutatja be a definiálási elveknek. Széles publikációs bázisra támaszkodva ismerteti a SF tudományelvű, fantáziaelvű és az ún. „harmadik utas”, a társadalom és a morál felől közelítő definícióit (*Erdei*, 2009).

Domokos Áron (2019) *poetikai kisgömböcnek* nevezi, ezzel is megerősítve és alátámasztva a definíciós dilemma meglétét: „A meghatározást bonyolítja, hogy az SF úgy viselkedik, mint egy poetikai kisgömböc: képes bármilyen más zsánert/elbeszélésformát (krimit, thrillert, romantikus történetet, mesét, értekezést stb.) magába kebelezni, applikálni.” (*Domokos*, 2019, 37. o.)

II. 5. Használható vagy sem?

Jelen tanulmánynak nem célja a műfaji és definíciós kérdések eldöntése s az állásfoglalás. Persze szükséges egyfajta tudatosság és jártasság a témában, s elmondható, hogy a megismert jellemzők és a szakirodalmi vélemények tükrében amellet teszem le a voksomat, hogy a sci-fi tematika, s a „zsáner” kifejezés is elfogadható.

A fő kérdés inkább az, használható-e vagy sem az oktató-nevelő munka során. Érdemes-e bevinni órára? Érdemes-e közös, kölcsönös vagy szabadidős olvasmányként ajánlani, s ha igen, kiknek és mit ajánljunk?

Azt biztosan állíthatjuk (ahogy az a következő fejezetekben részletesebben ki is derül), hogy részben pont e műfaji és tematikai sokszínűség a sci-fi aktuális népszerűségének egyik bázisa, s erre bátran lehet alapozni az oktató-nevelő munka terén. Hiszen ezzel a sokszínűséggel:

- oktatási eszközként lehet használni a tanórai anyag kiegészítéseként: a humán tudományok (*Domokos*, 2019) vagy a természettudományok megismerése kapcsán (*Kádár, Farsang és Ábrahám*, 2015);
- segíthet az olvasás népszerűsítésében
- vagy a könyvtárhasználat oktatásában.

Az is fontos kérdés, hogy melyik életkori szakaszban szeretnénk használni a sci-fit (a felső tagozatban vagy a középiskolában), milyen céllal, s hogy magyar vagy világirodalmi művet akarunk-e feldolgozni, illetve használni.

Ehhez célszerű egy kicsit megismerni a SF jelenlétét a hazai ifjúsági irodalomban, s egy kicsit visszakacsintva a műfaji kérdéskörre is, néhány fontos további szemponttal megismerkedni.

III. A SF jelenléte a hazai ifjúsági irodalomban, az SF és a medialitás

III.1. Amikor túlmutat önmagán

A sci-fi irodalom műveinek egyik jellemző alapkonfliktusát *Képes Gábor* (2012) így határozza meg: „rendszerint tudományos paradoxonra épül, ez az a belső mozgatórugó, amely a művet működteti, s amelyre a jobb regényekben az emberi és társadalmi kapcsolatok vonásai ráakódnak.” (*Képes*, 2012, 15. o.)

Egyik fontos jellemző lehet tehát (az alapkonfliktuson túl), hogy a SF (irodalmi, filmművészeti, rádiós, képzőművészeti) -művek és -alkotások – főleg, ha a 20. század magyar és világtörténelmi eseményeire, illetve kultúrpolitikájára, társadalmi viszonyaira fókuszálunk –túlmutatnak önmagukon, és sok esetben a társadalom, az állam(szervezet) vagy egy-egy fennálló rendszer kritikáját fogalmazzák meg, s gyakran kapcsolódtak a disztópia műfajához.

Ez a témacsoport főként a középiskolás korosztály számára jelenthet élményt. Ennek a korosztálynak ugyanis van már minimális társadalmi és történelmi háttértudása s (jó esetben) kritikai érzéke is, vannak (élet)tapasztalatai, illetve meg tudják ítélni (vagy legalábbis érzékelik) saját viszonyukat a műhöz, annak alapján reflektálnak saját tudásukra, nézeteikre, és persze van lehetőségük a befogadott élményt, tudást összehasonlítani aktuális társadalmi, politikai, szociológiai folyamatokkal. Ráadásul ezek a művek – főként a disztópiák – pesszimiztikus és posztapokaliptikus hangvételükkel is ösztönzik a középiskolás korosztályt arra, hogy felfigyeljenek a kortárs folyamatokra, akár érzékenyítsenek (pl. ilyen kérdéskör a klímatudatosság, az éhínség, a háborúk, a kirekesztettség).

Ezt bizonyítják a számszerű adatok is: a legutolsó olvasási szokásokat felmérő kérdőíves felmérések alapján (ha a műfaj olvasottságát tekintjük), a 14–17 éves korosztály olvas arányaiban legtöbbit sci-fit, a megkérdezettek 22,38%-a (*Gombos és Csima*, 2019).

A korabeli cenzúra megkerülését az is lehetővé tette, hogy ezek a művek egyrészt a populáris, másrészt pedig a gyermek- és ifjúsági irodalomhoz kapcsolódtak (s még ma sem szakadtak le igazán róluk), így kikerültek az elsődlegesen cenzúrázandó művek köréből, hiszen „csak” a gyermek- és ifjúsági irodalom részeként jelentek meg. Ezért teljesen jogos, hogy a hazai sci-fi történetének korszakolásakor a következőképp olvashatunk az 1956–1964 közötti időszakról: SF mint ifjúsági és gyermekirodalom (*Erdei*, 2009).

III.2. Szocialista utópia és tudományos hitelesség

Van egy másik csoportja is az ifjúsági SF-műveknek, különösen, ha a magyar szerzők által írt, 1950 utáni műveket tekintjük át.

A korabeli pártbizottsági ülések anyagait átnézve *Erdei* fontos kultúrpolitikai döntésekre világít rá: 1956 után az azóta is sokat emlegetett 3T kultúrpolitikájának szervezői „lassanként elismerték: az ifjúságnak és a gyermekeknek igényük van erre a műfajra, tehát meg kell jelentetni bizonyos számú könyvet ebben a témában is”. (*Erdei*, 2009, 106–110. o.)

Ezek a főként ifjúsági regények egyértelműen optimista hangvételűek, s a mindig pontosan megjelölt jövőben játszódó történetek utópisztikus, a társadalmi egyenlőséget és a javak egyenlő elosztását kiválóan megvalósító jóléti társadalmakat mutatnak be, ahol egy-egy tudományos hitelességgel ábrázolt természettudományos jellegű probléma megoldása a cél. Általában hiányoznak a nemzetállamok, az ENSZ mintájára nemzetek szövetsége irányítja a világot, s gyakran a kötetbeli szereplők neve is más-más nemzetiségű, más-más nyelvű és kulturális gyökerekkel rendelkezik, de mindenki beszél a közös (világ)nyelvet is.

Az irodalom területén többek között ide sorolható például *Botond-Bolics György*² Vénusz-trilógiája: *Ha felszáll a köd...* (1957), *Ezer év a Vénuszon* (1959), *Idegen bolygón született* (1959), a Mikrobi-sorozat, illetve *Fehér Klára A földrengések szigete* című közkezdvelt műve is, de ide tartozik az itt tárgyalt *Szíriusz kapitány*-sorozat is, melynek szerzője a Magyar Rádióban a *Szabó-család* rádióregényt évekig rendező *László Endre* volt.

Ezeknek a műveknek (akár rádiójáték, akár filmsorozat, akár könyv formájában jelentek meg) elsődleges céljuk a gyerekek szórakoztatása és a tudományos ismeret-terjesztés volt. Önmagukat fantasztikus művekként (regény, rádiójáték-sorozat, filmsorozat) tartják számon, s következetesen így jelölik a „műfajt”, a célcsoportot, illetve a mediális eredetet is: pl. „Fantasztikus ifjúsági regény a szerző rádiójáték-sorozatából”.³

Fontos tisztázni, hogy miért nem tudományos-fantasztikus műként jelennek meg. A kérdés szorosan kapcsolódik a tudományos hitelesség kérdéséhez: fontos-e, hogy egy SF tudományosan is hiteles legyen, azon túl, hogy sokszor egyfajta tudományos paradoxon a cselekmény és a konfliktus alapja. Erre *S. Sárdi Margit* világít rá tanulmányában:

„[...] valóban szükséges-e a sci-fi művekben a tudományos hitelesség? Amikor a témacsoport a 19. században elkezdett dagadni, elkülönülni a szépirodalmi témák tömegétől, és a science vagy a tudományos szót a megnevezésére alkalmazni kezdték, még elvárták a sci-fi műtől, hogy tudományos hiteles legyen. Még az 1970-es években is úgy vélte például *Botond-Bolics György*, hogy létezik külön a fantasztikus regény (ezt *Wells* nevéhez kötötte), és külön a tudományos-fantasztikus regény (ezt *Verne* nevével fémjelzte). A kettőt szembe állította egymással [...]. Ő a maga *Vénusz-trilógiájában* olyan komolyan is vette a tudományosságot, hogy az már olykor az olvashatóság rovására megy. [...] a sci-fi irodalom nem tudomány, hanem szépirodalom, s mint ilyenek nem feladata a tudományos eredmények tükrözése vagy akár a tudományos hitelesség, olyasformán, mint ahogy a történelmi regénynek sem dolga a tudomány állásának megfelelő ábrázolás.” (*S. Sárdi*, 1970, 30–31. o.)

Ezek a művek optimista, kétségkívül mozgalmas, kalandirodalom-jellegű, sok esetben a detektívregény és a krimi jegyeit is magán viselő művek. Bátran lehet őket alkalmazni a felső tagozatos diákok körében.

² Botond-Bolics György (Arad, 1913. október 22. – Budapest, 1975. január 8.) író, mérnök. Főként a Mikrobi-sorozat atyjaként ismert (melynek az első adása 1969-ben volt). A Magyar Rádióban László Endrével, a Szíriusz-sorozat szerzőjével rendezte a rádiójátékokat.

³ A Szíriusz-könyveknek ez a közös és változatlan alcímük.

Ezt támasztja alá *Képes Gábor* korábban már idézett tanulmánya, egy kicsit megerősítve azt a tendenciát is, miszerint a kortárs ifjúsági irodalom kevert műfajú képviselői miatt annyira közkedveltek (vö. *Kusper*, 2019a): „a kamaszok fogékonysága a sci-fire szembenűő, a természettudományos és humán alapképzést egyaránt kapott emberfők, akik számára ráadásul még a gyermekmesék világa sem zárult le teljesen, lubickolnak az űrben vagy a jövő technikai civilizációiban játszódó történetekben”. (*Képes*, 2012, 14–15. o.)

III.3. Közkedvelt-e manapság a sci-fi?

Azt kell, hogy mondjuk: igen. Míg *Rinyu Zsolt* 2002-ben a műfaj közkedveltségének hanyatlásáról beszél – főként a könyvpiac és a kiadói politika változása kapcsán (*Rinyu*, 2002), addig érdekes módon a legutóbbi (2017-ben és 2019-ben végzett) országos felmérés alapján⁴ kiderült, hogy a sci-fi és a fantasy kimagaslóan nagy rajongó- és olvasótáborral bír.

A 2017-es és a 2019-es felmérésben egyértelműen közkedvelt a sci-fi, már a 10–13 éves korosztály is megjelöli a tudományos-fantasztikus irodalmat mint általa kedvelt műfajt, a megkérdezettek 13,90%-a olvassa is.

A két felmérés tapasztalatait bemutató tanulmányból az is kiderül, hogy a sci-fit kedvenc műfajként megjelölő megkérdezettek 98,3%-a internetező, ugyanakkor a műfajt azok is megjelölték kedvencként, akik alig/egyáltalán nem interneteznek. A képregények és a klasszikus irodalom között nem volt ilyen összefüggés (*Gombos és Csima*, 2019).

Mindennek az lehet az alapja, hogy a „digitális bennszülöttek egy része olyan szövegekre kíváncsi, amelyek alapján film készült (vagy amely film alapján készült), illetve jellemző, hogy így-úgy hírnevet szerzett celebek (élet)történeteit falják. Olyan könyveket olvasnak, amelyekhez a »használati utasítás« nem könyvekben található meg. Ugyanakkor sohasem látott népszerűsége van bizonyos műfajoknak – ahogy a kutatási adatok alapján leírtuk, a sci-finek, a fantasynek soha nem volt még ennyi rajongója, de új műfajok is megjelentek, elég csak a fanfictiont említeni.” (*Gombos és Csima*, 2019, 386. o.)

III.4. Medialitás és irodalom, medialitás és sci-fi

A medialitás kérdése mindennapjaink fontos témája – a gyermek- és ifjúsági irodalom tekintetében is. Behálóz minket az információhordozók és a különböző (auditív, vizuális) ingerek és információk tömkelege (jelen esetben én ezt a témakört az információhordozók tekintetében tárgyalom).

⁴2017-ben 1500 fő részvételével reprezentatív felmérés készült a 18 éven aluli lakosság körében. A felmérés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek pályázat „Az én könyvtáram” kiemelt projektje keretében valósult meg. 2019-ben még egy felmérés készült, mérve az egyes változókat. (Vö: www.azenkonyvtaram.hu)

Nem is kérdés, hogy ebben a „hangzavarban” segítség kell ahhoz, hogy a gyerekek és a fiatalok eljussanak a papíralapú információhordozóig, illetve az élményszerű olvasás gyakorlásáig.

Nem az értékítélet miatt, vagyis nem feltétlenül azért, mert jobb és kizárólagos a papíralapú dokumentum, hanem azért, hogy helye legyen ennek az információbefogadási és -feldolgozási módnak a palettán. Legyen lehetőség megtapasztalni, milyen könyvekből és folyóiratokból gyűjteni az információt, ugyanakkor azt is, milyen a világhálón kutakodni s egyúttal érzékelni azt is, milyen fontos az álhírek kiszűrése és a hiteles források megtalálása, felhasználása.

Ugyanilyen lényeges az auditív és vizuális ingerek feldolgozása, s az audiovizuális információhordozók használatának elsajátítása. Tekinthetjük ezt a sokszínű hálózatot lehetőségnek is. S azáltal, hogy a sci-fi elsősorban tematikaként, zsánerként aposztrofálható, ráadásul számtalan formában (könyv, hangjáték, videójáték, film, képzőművészeti alkotás stb.) jelenik meg, e téma kapcsán is megvan a lehetősége annak, hogy sok irányból, de legalább kétfelől közelítsünk, s egy bevezető élmény (hangjáték, filmsorozat befogadása) után jöhessen maga a könyv használata és az olvasás.

A *Szíriusz*-sorozatokhoz is kapcsolódva fontosnak tartom ezt a sokszínűséget. Ez is lehet a magyarázata annak, hogy közel 35 évvel az első, 1977-es *Szíriusz*-adás s 32 évvel az első *Szíriusz*-kötet után még mindig nagy ereje volt és van az *Időfutár* rádiós műsornak s a regényfolyamnak, illetve a színházi előadásnak.

Az irodalom, a könyvtárhasználat és az olvasás népszerűsítéséhez szorosan kapcsolódik a gyermek- és ifjúsági irodalom intézményrendszerének medialitása is.

Fantasztikus a Magyartanárok Egyesületének (ME) munkája,⁵ illetve azon kiadói és közgyűjteményi, intézményi kezdeményezések is, amelyek online is elérhetővé teszik magát a kortárs és populáris, sokszor lektűrszerű irodalmat és az irodalomhoz kapcsolódó pedagógiai segédanyagokat.

Erről a nagyon is kiterjedt, képlékeny, ugyanakkor hatalmas lehetőségeket magában foglaló rendszerről részletesebben ír *Lovász Andrea*. Sorra veszi azokat a tartalmakat és médiatípusokat, amelyek a kortárs gyermek- és ifjúsági irodalmat közvetítik (*Lovász, 2020*).

⁵ Gondolok itt a ME, a Nemzeti Filmintézet (NFI) és az Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesülete együttműködésére, illetve a „Sokatmondó filmvászon: Film – iskola – irodalom” c. konferenciára, valamint a filmek feldolgozását segítő módszertani tartalmak közreadására.

Letöltés: <https://filmarchiv.hu/hu/alapfilmek/programok/sokatmondo-filmvaszon> (2021. 10. 06.)

IV. Populáris irodalom az oktatásban, avagy mit olvasson a gyermek és a fiatal diákként (ízlések és kánonok)

Könyvtárnyi szakirodalom áll rendelkezésünkre az általános és középiskolások olvasóvá neveléséről, az olvasás népszerűsítéséről, a kötelező, a kölcsönös és a közös olvasmányokról.⁶ Szerzők és szerkesztők, irodalmárok és magyartanárok, no és persze könyvtárosok kongatják a vészharangot időről időre, sokszor okkal, hogy a gyerekek és a fiatalok nem akarnak és nem is szeretnek olvasni, pedig az értő olvasás az életben való boldogulás egyik fontos kelléke. Arról is terjedelmes szakirodalom van, mit lehetne tenni, hogy (értően) olvassanak, és elérjék, hogy napi szintű igényük legyen a veretes irodalom és a tudományos alapokon nyugvó szakirodalom olvasására, befogadására. Egyik megoldása lehetne a problémának, ha a populáris irodalom, illetve a kortárs gyermek- és ifjúsági irodalom jelen lehetne az iskolai tanórákon, az iskolai mindennapokban (*Domokos*, 2019).

IV.1. Ízlések és kánonok

A gyerekek és a fiatalok azonban szeretnek olvasni. Nekem is személyes tapasztalatom, s nem egy gyermekkönyvtáros kolléga számolt be arról, hogy a könyvtárban a legkevesettebb állományrész a tinirészleg, sokan, sokszor és sok könyvet kölcsönöznek, ott forog és ott használódik el leginkább az állomány.⁷

Magyartanárként nemegyszer történt meg, hogy a kötelező olvasmány mellett tárgyalt kortárs ifjúsági művet – az egyébként felzárkóztató foglalkozásokon részt vevő diákjaim – egytől egyig elolvasták, míg a kötelező olvasmányt nem vagy csak a részleteit. Ennek okát már akkor is abban láttam, hogy a nyílt kánonként is értelmezhető kötelező irodalmak nem a befogadói oldalról érkező kérdéseket válaszolták meg, hanem egyfajta komoly, történelmi, társadalmi, szociológiai előismereteket és elmélyült, bővebb szókincsbázisra alapozó előzetes nyelvi tudást követelve a nemzeti közös tudás fontos részeit közvetítették egy olyan korosztálynak, amelyik nem tudott közelíteni a művekhez.

Ezért fontos, hogy az iskoláskor olvasmányélményei a befogadóról és a befogadót foglalkoztató kérdésekről szóljanak, s legyen helyük az iskolában. Akkor is, ha az adott mű esetleg a populáris irodalom része, lektűr vagy klasszikus. Vagyis nem az a fontos, hogy klasszikus vagy kortárs irodalmat olvasnak, hanem az, hogy „[...] olyan művet olvasson a fiatal, amivel képes párbeszédet kialakítani, s amiben választ talál feltett kérdéseire”. (*Kusper*, 2019a, 10. o.)

⁶ Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum adatbázisában a cikk megírása idején a magyar nyelvre szűkítve csak az „olvasóvá nevelés” tárgyszóra 1007 könyv, tanulmány(kötet) és cikk érhető el. (Vö. opac.opkm.hu; a találati lista rövidlinkje: <https://bit.ly/2YtMqNy>)

⁷ Ilyen tapasztalataim voltak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Ugocsa utcai fiókkönyvtárának olvasói kölcsönzési szokásaival kapcsolatban.

Vagyis jó esetben a populáris irodalomnak helye van az oktatásban. Ennek ellenére a tantervi szabályozók túlnyomóan a nyílt kánont emelik be az iskolai életbe, amely főként a klasszikus, nemegyszer nehezen dekódolható (olvasható, értelmezhető, befogadható) művek sorát kínálja. Ezen művek elolvasása és befogadása fontos, de ezt meg kell(ene) előznie a populáris és a lektúr (Vö. *Domokos*, 2019).

Úgy tűnik, hogy a múltban sem volt, és most sem a nyílt kánon része a sci-fi,⁸ mint ahogy a fantasy sem vált a szépirodalmi kánon részévé. Míg a fantasy a néprajzi-vallástörténeti tudományágakkal, a hiedelemmel van laza kapcsolatban, addig a sci-fi főként a természettudományokkal (*Képes*, 2012).

A sci-fi tehát megmaradt a lappangó kánon és az ellenkánon oldalán, pedig kiváló rávezető és olvasásnépszerűsítő hatása van, lehet.

V. László Endre Szíriusz kapitány-sorozata a könyvtárhasználat tanításában (lehetőségek és ötletek)

V.1. László Endre (1901–1987)

László Endre 1901-ben született Bánffyhunyadon, és 1987. december 27-én halt meg Budapesten. Író, rendező, festőművész (Csók István tanítványa), de volt mozikar-mester is. A Magyar Rádiónál 1941-től haláláig dolgozott zenei rendezőként, majd rendezőként. Elkötelezett híve volt a minőségi ifjúsági műsorok készítésének, ő volt a *Kíváncsiak Klubja*, a *Csinn-Bumm Cirkusz*, a *Csilicsala csodái*, illetve a *Mikrobi-* és a *Szíriusz kapitány-sorozatok*, illetve 1959-től haláláig az első rádiós „szappanopera”, a *Szabó-család rendezője* (Szönyi, 2020).

V.2. A rádiójátékok rádiós és tematikai előzményei

A sokak számára kedvelt és ismert *Mikrobi*-sorozat írója *Botond-Bolics György*, rendezője pedig *László Endre* volt. Lehetségesnek vélem, hogy a közös munka során megszerzett tematikai ismeret, illetve a közkedvelt forma (a sci-fi) ösztönözte a *Szíriusz kapitány* rádiójátékok létrejöttét is.

A 35 éves *Mikrobi*-évfordulón a *kultura.hu* oldal visszaemlékezésében világosan látszik az utópisztikus, a sci-fi tematikáját a kalandirodalommal tudatosan vegyítő *Mikrobi-* és *Szíriusz-sorozatok* koncepciója, fő motiváló ereje.

(E-kultúra, 2004): Egyszer volt, hol nem volt, úgy a múlt század 60-as éveiben volt egyszer egy Iskolarádió. Ebben az iskolarádióban nagyszerű „tanárok” dolgoztak: szerkesztők, rendezők és dramaturgok, akik igen jól ismerték a gyerekek világát, kalandos

⁸ Az irodalmi kánonokat *Szajbély Mihály* tipológiája alapján tárgyalom: nyílt kánon, nyílt ellenkánon, lappangó kánon, negatív kánon (Szajbély, 2000).

kedvét és határtalan képzelőerejét. Ezért aztán egy napon így szólt az egyik: – Szegény gyerekek, oly sokat és nehéz dolgokat tanulnak az iskolában, igazán megérdemelnék, hogy szabadidejükben mi szórakoztassuk őket. [...] Erre a másik felkiáltott: – Hát elkezdődött az űrkorszak, vagy mi fene! Hozzuk közel a gyerekekhez a friss tudományt a magunk módján, mesejátékokkal!

Ugyanakkor a *Szíriusz kapitány fogságban* című regényváltozat ajánlása alapján ez derül ki: „Ajánlom tisztelettel és szeretettel *Faggyas Sándornak*. Neki köszönhetem, hogy *Szíriusz kapitány* megszületett.” *Faggyas Sándor*, a Magyar Rádió Gyermekek- és Ifjúsági Rádiójának fősztályvezetője volt, munkássága ösztönzően hatott a fősztály munkájára, számos fiatal munkatársat vonzott a rádióhoz, vezetése alatt igényesebbnél igényesebb műsorok kerültek adásba (Liska, 1998).

Sokszor felmerült bennem a kérdés, hogy miért választotta *László Endre* a Holdat helyszínül. Aztán elolvastam a *Botond-Bolics György* által írt *Vénusz-trilógia* első kötetét, s úgy gondolom, hogy a trilógia első kötetének holdbéli helyszíne felkínálja magát a további kidolgozásra. Ugyanis a Vénuszra egy, a Holdra épített kilövőbázisról indulnak el az űrhajósok és a teherűrhajó. Ez a helyszín a regényben egy ki nem dolgozott szál, a Hold csak kiindulópontja a bolygóközi utazásnak. *László Endre* számára tehát jó lehetőség adódott (amit a történetekben kiválóan láttat): részletekbe menően kidolgozta a virágzó kupolaváros-világot, saját történelmével, időszámításával és közigazgatási, gazdasági, valamint társadalmi és kulturális jellemzőivel, létesítményeivel.

V.3. A Szíriusz kapitány-sorozat alaptörténete és előzményei

A történetek 2480-ban kezdődnek, s még 13 évadon keresztül játszódnak a Holdon, Hold állam területén, az Egyesült Földrészek Szövetségének mintaállamában. Szíriusz kapitány a történet elején 100 éves, egyébként ereje teljében van, s Hold állam megbecsült és köztiszteltetben álló tagja. Házvezetőnője, Leonida néni az egyetlen, aki a Holdon kertészkedik, maga főz, és nem a központi konyháról hozatja az ételt. Híres a szoljanka leveise, a blincsikije, de a kakaó és a mazsolás kuglóf is a sztármenü része (nemcsak a nevekből, hanem az étrendből is sejthetjük, hogy Viktor Szíriusz és házvezetőnője orosz származású).

A történet további főszereplői 14-15 éves kamaszok: a francia származású Pierre Renard, a magyar (Kovács) Kocsis Berci, a félig osztrák, félig finn származású Rita (a könyvekben Liuna) Steff. A 2. évadtól egy 10 éves spanyol kisfiú, Pinton Casteiro is csatlakozik a csapathoz.

A robotika témáját is behozva közkedvelt szereplő is tartozik a Négyek Tanácsához: Csibész, a műpuli, aki (Kovács, majd Kocsis) Berci édesapjának, Kocsis János fizikusnak a remekbeszabott találmánya (*Lakatos*, 2021).

Együttesen mindig valami galibába keverednek, aminek a vége általában az, hogy megmentik a Föld teljes lakosságát egy örült tudóstól vagy tudós nőtől, felfedeznek

egy eddig nem ismert embercsoportot (a szuenókat), elsőként veszik föl földönkívüli lényekkel a kapcsolatot, megvívják harcukat az uralomra törő robotokkal, vagy egy színdarab folyományaként felkutatják a Hold sokszáz éves történetét; felfednek egy hamis antropológiai szenzációt (Szőnyi, 2020).

V. 4. A rádiójáték-sorozat és a könyvsorozat

1. ábra: László Endre Szíriusz kapitány-sorozata (1981–1989)

Kép: Bakó Katalin

A rádiójátékok címe és az első közlés éve (minden évadban 5 rész hangzott el):

1. Szíriusz kapitány színrelép (1977)	8. Szíriusz és a rettenetes vendég (1984)
2. Szíriusz kapitány haragszik (1978)	9. Szíriusz és a Holdon nyíló bársonyrózsa (1985)
3. Szíriusz kapitány és a csillaglány (1979)	10. Szíriusz és az emberke (1986)
4. Szíriusz kapitány fogságba esik (1980)	11. Szíriusz és a tizenkét nevelőnő (1987)
5. Szíriusz kapitány veszélyben (1981)	12. Szíriusz kapitány és Leonida néni (1988)
6. Szíriusz kapitány és Corinta (1982)	13. Szíriusz kapitány és a titokzatos robot (1989)
7. Szíriusz kapitány és az ősember (1983)	A 12. részt befejezte, a 13. részt írta Erőss Ágota.

A könyvsorozat (és egy kiegészítő képregény):

László Endre (1981): Jóholdat, Szíriusz kapitány!. Móra. Budapest.
László Endre nyomán Cs. Horváth Tibor és Lehoczki István (ill.) (1984?): Szíriusz kapitány és a Csillaglány. (képregény). Fővárosi Mozivállalat, Budapest.
László Endre (1984): Szíriusz kapitány és Csillaglány
László Endre (1986): Szíriusz kapitány és Corinta
László Endre (1987): Szíriusz kapitány fogságban
László Endre (1988): Szíriusz és az emberke
László Endre (1989): Szíriusz és az ősember

A sorozat a 10–15 éves korosztályt célozza meg, szellemesen keveredik benne az ismeretterjesztő szándék a kalanddal és a tudományos-fantasztikus elemekkel. Az ismereteknek és kalandoknak ez az aránya a hat megjelent könyvre is jellemző, szórakoztató olvasmányt jelentenek a kiskamasz közönség számára.

V.5. A rádiójáték és a könyvsorozat elemzése a könyvtárhasználati tananyag szempontjából

A sorozatban 3 olyan évadot, illetve könyv alakban is megjelent részt választottam ki, ahol dominánsan megjelenik a könyvtár, a dokumentumtípusok sora, illetve a könyvtárhasználat:

- Szíriusz kapitány és Corinta (1986),
- Szíriusz kapitány fogságban (1987)
- Szíriusz és az ősember (1989).

Az egyes részekben időről időre feltűnik a könyvtár és a könyvtáros képe és annak megítélése.

Könyvtár és könyvtáros

A főszereplő gyerekek szülei mind egy-egy, a Hold állam működése szempontjából fontos iparág vagy szektor vezető személyiségei (például):

- az urándúsító igazgatója – Pierre Renard édesapja, Adam Renard,
- főkertész – Pierre Renard édesanyja, Helga Renard,
- főszakács – Rita (Liuna) Steff édesapja, Otto Steff,
- főkönyvtáros – Rita (Liuna) Steff édesanyja, Liuna (a könyvekben Aino) Steff.

Az a tény, hogy a könyvtár és a könyvtáros szakma domináns helyen van jelen a sorozatban, számomra azt jelenti, hogy a rádiójáték és a regény megjelenése idején a könyvtár és a könyvtárhasználat presztízse magas volt. Az első évad első adásában így nevezik: könyvtár és színes plasztikus tévé-magnótár.

A Földrengések Szigete című Fehér Klára-műben is központi helye van az egyetemvárosban a könyvtárnak: „A Jópofák Klubjának könyvtára is van, százezer nylonkötetből és közel félmillió filmtekercsből álló gyűjteménnyel, ezer olvasó- és vetítőasztallal”. (Fehér, 1968, 17. o.)

Belső tér, berendezések

A könyvtár felépítéséről, belső tereiről és a berendezéséről is kapunk képet a *Szíriusz kapitány fogságban* című regényben.

Annyi bizonyos, hogy hosszú márványfolyósókon és a különleges, értékes kiadásokat bemutató vitrinek mellett elhaladva több, automata ajtón át megközelíthető kutatószoba állt rendelkezésre (László, 1987).

Az állomány elhelyezésének problematikája és a raktározás kérdése, valamint az állományvédelem is megjelenik ugyanebben a kötetben: a főkönyvtáros irodájában minden lehetséges helyet könyvek foglalnak el: „eláraszt bennünket a nyomtatványáradat, bővíteni kellene a könyvtárat. Értékek mennek így veszendőbe”. (László, 1987, 27. o.)

A témák felhasználási lehetősége az oktatásban, a könyvtárhasználati órán, foglalkozásokon (5–8 osztály):

- A saját iskolai könyvtárunk (belső tér, az állomány elhelyezése)
- Tervezzünk könyvtárat!
- A könyvek elhelyezése (Hol és hogyan tároljuk a könyveket? Pl. szabadpalc)
- Hogyan vigyázzunk a dokumentumokra? (Állományvédelem)
- Milyen eszközök állnak rendelkezésünkre egy könyvtárban?
- AV-eszközök, mobileszközök, applikációk az információszerzésben (pl. szkennel, fényképezőgép, fénymásoló, mobiltelefon, számítógép)

Rendhagyó dokumentumtípusok, médiumok

Az előző rész könyvtári megnevezése is jelzi, hogy a dokumentumtípusok tekintetében megjelenik a korabeli dokumentumtípusok, információhordozók és a médiumok sora: pl. tévé, magnószalag (*László, 1987*).

De megjelenik a „plasztivizor” és a „videfon” is (ez utóbbi csak a hang közvetítésére, illetve képre kapcsolás esetén a kép közvetítésére alkalmas funkciókkal).

Fotókópia

Ugyanakkor érdekes, a hangoskönyveket idéző folyóiratok és gombnyomással elinduló állóképi és mozgóképi felvételeket lejátszó dokumentumtípusok is megjelennek, sőt jelen van a manapság csatolt fájlként elküldhető e-könyv, illetve a papíralapú könyv fotómásolatának előképe is: „A marrakechi intézetnek biztosan van elektronikus képmásolója. Ultrarövid hullámon felküldik a Hüsnü-könyv másolatát Hold Állam könyvtárába. Édesanyámék vevője veszi. Egy-két óra alatt itt lehet.” (*László, 1989, 58. o.*)

Filmarchívum

Az egyik szereplőnek, Conchita Ibanez filmsztárnak saját filmarchívuma van.

3D-s diavetítés/filmvetítés alámondással – gombnyomásra

„Gyönyörű könyvek érkeztek Melanéziából! [...] Ez az album Viti Levu szigetét mutatja be háromdimenziós színes képekben. Ha erre a zöld pontra teszed az ujjad, és rajta tartod öt másodpercig, bekapcsolod a hangot. [...] ha elveszed az ujjad, elhallgat.” (*László, 1987, 11–12. o.*)

Folyóiratok, színes, térhatású, beszélő magazinok és hírlapok

Ezek a dokumentumtípusok főként riportokat, albumok képeit és a hozzájuk kapcsolt hangzóanyagokat „közvetítik”. (*László, 1986; László, 1987*)

A témák felhasználási lehetősége az oktatásban, a könyvtárhasználati órán, foglalkozásokon (5–8 osztály):

- Dokumentumtípusok régen és ma – és a jövőben?
- Mire való egy archívum? – Barangolás pl. a Youtube, a Videá csatornáin
- Mire való egy linkgyűjtemény?
- Biztonságos nethasználat – mit és honnan tölthetek le?
- Hiteles források megtalálása – mitől hiteles egy forrás?
- A film és a különböző mozgóképi dokumentumok; kapcsolódásuk a mobileszközökhöz
- Filmkészítés a könyvtárról
- Könyvtári honlapok

Keresési technikák, információszerzés

A keresést keresőautomaták végezték, a keresőkérdésnek megfelelő dokumentumban a megfelelő helyre papírcetlit helyeztek el. Ugyanakkor az egyes tárgyszavak közötti kapcsolatot is jelzi a gép: „A keresőautomata minden kötet megfelelő oldalánál, ahol Corinta neve előfordul, egy kis fehér papírjelet helyezett el. [...] a számítógép szoros kapcsolatot jelzett Corinta és Juan del Yeso között. Már kikészítettem vele az erre vonatkozó dokumentumokat is. Ott, az a másik halom könyv, világoskék papírjelekkel [...]” (László, 1986, 45–48. o.)

A témák felhasználási lehetősége az oktatásban, a könyvtárhasználati órán, foglalkozásokon (5–8 osztály):

- Hogyan és mit keresek egy könyvben, a neten?
- Hogy fogalmazom meg a keresőkérdést?
- Az információfeldolgozás lépései

V.6. Olvasás, funkcionális analfabetizmus

A Piros Pont Korszakról így mesél Liuna (Aino) Steff a Négyek Tanácsának.

A XXV. század első évtizedének vége felé az újságok már csak csalogató főcímekből, térhatású színes képekből és piros pontokból álltak. „Ne fáradjon az olvasással, Tegye ujját a Piros Pontra!” Előbb az újságok, magazinok „beszéltek”, azután a könyvek is. A verskötetekből maga a költő szavalta a verseit, a regények 100–150 művészi, színes, háromdimenziós képet tartalmaztak és minden oldalon egy piros pontot. Kitűnő színészek olvasták fel a regény szövegét. Aztán az iskolai, főiskolai tankönyvek is „megszóltak”. [...] kezdték elfelejteni az olvasást. Félig kiürültek a főiskolák és az egyetemek, nem képeztek elegendő mérnököt, orvost, tanárt. A gyerekek nem akartak olvasni. [...] hét-nyolc év múlva felborulás fenyegette az egész iskolai oktatást. [...] a Világállam kormánya 2415-ben végre betiltotta a beszélő sajtótermékek előállítását és kötelezővé tette az olvasástanulást. Lassacskán helyreállt a rend, újabb találmányok feledtették a beszélő újságokat, könyveket. [...] később módosították a tilalmat. Játékok, postai küldemények, magazinok „beszélhetnek”. [...] a tankönyveknek, tudományos és ismeretterjesztő műveknek, szépirodalomnak és napisajtónak” már nem szabad. (László, 1986, 51–52. o.)

A témák felhasználási lehetősége az oktatásban, a könyvtárhasználati órán, foglalkozásokon (5–8 osztály):

- Az olvasás világnapja (szeptember 8.)
- Miért érdemes írni és olvasni?
- Miért fontos, hogy értsük, amit olvasunk?
- Mit jelent az analfabetizmus?

- Különböző szövegtípusok (jellemzőik, felhasználási céljaik)
- Levélírás, stílusjegyek, kommunikáció szóban és írásban
- Jelnyelv és idegen nyelvek tematikája
- Ikonok, szimbólumok, jelek

VI. Olvasásnépszerűsítés és ismeretterjesztés a Szíriusz kapitány-sorozatokkal

A most tárgyalt rádiósorozat és könyvsorozat kapcsán el kell mondanunk, hogy tudatosan felépített marketingtevékenység folyt a Magyar Rádió és a Fővárosi Mozivállalat segítségével, a korabeli viszonyokat nézve elmondhatjuk, hogy egyfajta brandteremtés történt. A közkedvelt rádióadásokhoz minden évben kapcsolódott valamilyen vetélkedő, tudáspróba, rejtvény, rajzpályázat, közönségtalálkozó. Ezek mind arra ösztönözték a hallgatókat és az olvasókat, hogy mindenképpen olvassák el a köteteket, hallgassák meg az adásokat, s a természettudományos ismereteket sajátítsák el, tegyék aktív tudáselemmé.

Volt, amikor titkosírást kellett megfejteni (*Szíriusz kapitány*, 1979), vagy betűrejtvényt, és több esetben lehetett rajzolni is (*Szíriusz kapitány*, 1984).

A rendszerint nyáron megjelenő új adás előtt rendre megismételték az előző részeket, s 1981-től kezdve a Rádió- és Tévé Magazin hasábjain a könyveket is hirdették, sőt maga a könyv volt a jutalom.

Az összes adásidő pontos leméréseivel a frissen megjelenő *Szíriusz kapitány és Corinta*-kötetektől lehetett nyerni, aki másodpercre pontosan eltalálta az adásidőt, minikönyvtárat nyerhetett (*Szíriusz kapitány*, 1986).

A diákoknak Szíriusz-vetélkedőt rendeztek, ahol ismerni kellett az egyes rádióműsorokat és köteteket, a győztesek értékes könyvjutalmakat kaptak.

A zsűri elnöke *Farkas Bertalan* űrhajós alezredes volt. Jelen volt Szíriusz kapitány hangja, *Csákányi László*, s *László Endre* író és rendező is (*Fekete*, 1985).

A *Szíriusz kapitány és Corinta* című kötet megjelenése előtt a még kiadatlan regény egy fontos részletét kiemelve fekete-fehér képregényt adtak ki.

A képregény végén lehetőség volt tovább folytatni a történetet, a feladat így szólt: „Most pedig rajtatok a sor, kedves olvasóink, kedves gyerekek! Írjatok és rajzoljatok ti is egy képtörténetet Szíriusz kapitányról és barátairól az alábbi négy és a következő oldalon lévő négy kockába.” (*Cs. Horváth*, 1984, 7–8. o.)

A megrajzolt történet befejezését ki lehetett vágni, és be kellett küldeni egy megadott címre. A nyeremény ismételtelen könyv volt. Az ötletes játék szöveg- és történetalkotásra ösztönzött, s egyben kitűnő reklámként funkcionált.

2. ábra. Szíriusz kapitány és a Csillaglány. Képregény (1984)

Összegzés

A science fiction műfajának, definíciójának és definícióval kapcsolatos dilemmáinak áttekintése után kitértem a műfajjal kapcsolatos legújabb olvasásszociológiai felmérések eredményeire, a gyermekirodalom és a medialitás témakörének viszonyára.

A magyar sci-fi történetének tükrében úgy tűnik, hogy a szocialista utópiaként induló, az ismeretterjesztés és a szórakozást előtérbe helyező műegyüttes elsősorban a felső tagozaton tanuló, 10–15 éves diákok számára kínál befogadási lehetőséget. Ezután azt elemeztem a könyvek és az archívumi anyagok segítségével, hogy milyen könyvtárhasználati témái lehetnek a köteteknek, a történeteknek. A 13 évad és a 6 kötet anyagából három könyv alapján vizsgáltam meg a kérdést. Kapcsolódási pontot találtam a könyvtárkép, a könyvtár presztízse, a dokumentumtípusok, a keresési stratégiák, az információfeldolgozás technikai és az olvasás-analfabetizmus témakörökben.

Fontos, hogy a Szíriusz-történetekben ábrázolt világ végtelenül gazdag információhordozókban, eszközökben, nem csupán a vizuális ingerek, hanem a közlekedés, a táplálkozás, a mindennapi élet tekintetében.

A könyvtárhasználat áttekintése után megvizsgáltam az MTVA Archívum anyagait: a cikkek fényében úgy látom, tudatos marketinges és olvasásnépszerűsítő tevékenység

folyt a hangjátékok idején. Rejtvények, különböző pályázatok, közönségtalálkozók, vetélkedők, könyvjutalmak és minikönyvtáras nyeremények segítségével érték el, hogy hatalmas rajongótábora legyen a kötetnek, a hangjátéknak.

A sorozatokkal kapcsolatban viszont talán az a legfontosabb, hogy oktatási és könyvtárhasználati, illetve olvasásnépszerűsítő céljain túl egyszerűen jó hallgatni és olvasni ezeket a történeteket.

Felhasznált irodalom

- Andor György (1984): A tudományos-fantasztikus irodalom. *Könyv és Nevelés*. **26.** 6. sz., 247–253.
- Domokos Áron (2019): A science-fiction mint oktatási eszköz. *Danubius Noster. Az Eötvös József Főiskola Tudományos Folyóirata*. **7.** Különszám, 33–46.
- Domokos Áron (2020): „Minden, ami növekszik, az egyszer elpusztul.” Végidők az irodalomórán. *Anyanyelvi és Irodalmi Nevelés*. **3.** 3-4. sz., 5–26.
Letöltés: http://real.mtak.hu/126068/1/DOMOKOS%20ARON%20Minden_ami_novekszik_az_egyszer_elpuszt.pdf (2021. 08. 15.)
- Erdei Palma (2009): Ész-játék vagy csodavárás? A Science Fiction jelenség szociológiája. Letöltés: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/45523/Kd_11320.pdf (2021. 10. 03.)
- Eröss Ágota (1989): *Szíriusz kapitány és a titokzatos robot. Fantasztikus rádiójáték-sorozat.* (Az eredeti figurák felhasználásával László Endre emlékére). Viktor Szíriusz.
Letöltés: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL464AUYJzyGNKhwWYxxTeHO1wTGYV1gHi> (2021. 10. 03.)
- Fehér Klára (1968): *A Földrengések Szigete*. Móra, Budapest.
Letöltés: <https://mek.oszk.hu/02400/02490/02490.pdf> (2021. 10. 06.)
- Fekete: Szíriusz-vetélkedő (1984) (képriport). *Rádió- és Televízióújság*, **1984.** év, 53. hét 4.
Letöltés: https://archivum.mtva.hu/news_archive/item/NEWS-VkFndEEexSVI5RnA3aFJxT014ZVBuVUpSN2E3NEJGTEIxeTRuZGZ5RHd0QT0 (2021. 09. 15.)
- Gombos Péter, Tóth Máté és Péterfi Rita (2019): Hogyan és mit olvas a digitális generáció? A 2017-es reprezentatív olvasásfelmérés tapasztalatai *Könyv és Nevelés*. **21.** 3-4. sz., 247–250.
Letöltés: https://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/hogyan_es_mit_olvas_a_digitalis_generacio_ (2021. 09. 30.)
- Gombos Péter és Csima Melinda (2019): *A digitális bennszülöttek olvasási kedve, olvasáshoz való viszonya a 2017-es és a 2019-es felmérések tükrében.* In: Módszertani

- mozaikok. Kutatások és válogatott tanulmányok gyűjteménye. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest. 375–387. (Módszertani kötetek, 9.)
 Letöltés: <http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/49997/M%C3%B3dszertani+mozaikok/979d3bcc-5383-44b7-9e91-69fb4c63cdbf> (2021. 10. 01.)
<https://doi.org/10.33569/akk.2391>
- Horváth Tibor és Cs. Lehoczki István (1984): *Szíriusz kapitány és a Csillaglány. Képregény. A FőMo ajándéka a mozilátogató gyerekeknek*. Fő[városi] Mo[zivállalat], Budapest.
- Kádár Anett, Farsang Andrea és Ábrahám Eszter (2015): Tudományos-fantasztikus filmek hatása a középiskolás tanulók földrajzi ismeretrendszerére. *Földrajzi Közlemények*, 139. 4. 302–317.
 Letöltés: https://www.foldrajzitasasag.hu/downloads/foldrajzi_kozlemenyek_2015_139_evf_4_pp_302.pdf (2021. 09. 25.)
- Képes Gábor (2012): A sci-fi reneszánsza. Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest.
- Kusper Judit (2019a): Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban. In: Kusper Judit (szerk.): *Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban*, Líceum Kiadó, Eger. (Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae, Sectio Litterarum, XXII.) 7–17.
- Kusper Judit (2019b): Kötelezők, kortársak, klasszikusok. Javaslatok tantervi szabályozók megújítására a magyar irodalom tantárgy kapcsán. In: Kusper Judit (szerk.): *Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban*, Líceum Kiadó, Eger. (Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae, Sectio Litterarum, XXII.) 31–38.
- Lakatos István (2021): Szíriusz kapitány kalandjai még mindig szórakoztatóak. *Port.hu. Rádió rovat*.
 Letöltés: <https://port.hu/cikk/radio/sziriusz-kapitany-kalandjai-meg-mindig-szora-koztatoak/article-72664> (2021. 07. 12.)
- László Endre (1981): *Jóholdat, Szíriusz kapitány! Fantasztikus ifjúsági regény a szerző rádiójáték-sorozatából*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- László Endre (1984): *Szíriusz kapitány és Csillaglány. Fantasztikus ifjúsági regény a szerző rádiójáték-sorozatából*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- László Endre (1986): *Szíriusz kapitány és Corinta. Fantasztikus ifjúsági regény a szerző rádiójáték-sorozatából*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- László Endre (1987): *Szíriusz kapitány fogságban. Fantasztikus ifjúsági regény a szerző rádiójáték-sorozatából*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- László Endre (1988): *Szíriusz és az emberke. Fantasztikus ifjúsági regény a szerző rádiójáték-sorozatából*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- László Endre (1989): *Szíriusz és az őseber. Fantasztikus ifjúsági regény a szerző rádiójáték-sorozatából*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- László Endre (1977–1989): *Szíriusz kapitány*. Fantasztikus rádiójáték-sorozat. (hanganyag, lejátszási lista) Szíriusz kapitány, Budapest.

- Letöltés: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL464AUYJzyGNKhwWYxxTeHO1wTGYV1gHi> (2021. 10. 02.)
- Liska Dénes (1998): Gyermek- és ifjúsági műsorok. In: Kollega Tarsoly István (szerk.): Magyarország a XX. században. III. köt. Babits Kiadó, Szekszárd. 433–437.
Letöltés: <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/504.html#509> (2021. 10. 08.)
- Lovász Andrea (2020): A gyermekirodalmi intézményrendszer medialitása. In: Hermann Zoltán, Lovász Andrea, Mészáros Márton, Pataki Viktor és Vincze Ferenc (szerk.): *Medialitás és gyermekirodalom*. Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan, Budapest. 191–202.
- Mikrobi 35 éves – új műsor az egyszervolt.hu-n (2004). Bálint Ágnes (főszerk.) *Kultúra.hu* PKÜ, Budapest
Letöltés: <https://kultura.hu/gyerek-mikrobi-35-eves-uj-musor/> (2021. 10. 08.)
- Rinyu Zsolt (2002): A tudományos-fantasztikus irodalom helyzete Magyarországon. *Könyv és Nevelés*. 4. 4. sz., 76–83.
Letöltés: <https://epa.oszk.hu/01200/01245/00016/Rinyu.html> (2021. 10. 03.)
- Sárdi Margit, S.: Műfaj-e a sci-fi? *Szépirodalmi Figyelő* 12. 1. sz., 28–36.
Letöltés: http://www.szepirodalmifigyelo.hu/pdf/2013/13-1-009-scifi_ssardi.pdf (2021. 09. 14.)
- Szajbély Mihály (2000). Mire figyelt a Figyelő?: Nyílt, negatív és lappangó kánon a kiegyezés utáni évek magyar irodalmában. In: Keserü Katalin (szerk.): *A magyar irodalmi kánon a XIX. században*. Kijárat Kiadó, Budapest. 177–210
- Szíríusz kapitány (1979): Szíríusz kapitány titkosírása. *Rádió- és Televízióújság*, 1979. év, 26. hét, 2. Magyar Rádió, Budapest.
Letöltés: https://archivum.mtva.hu/news_archive/item/NEWS-dm5XNEYyQU5FdZjNZmRtZ01jN3p5YU1lQnpGQmJ3VHlPN0R0cWFOejVaWT0 (2021. 09. 15.)
- Szíríusz kapitány (1984): Szíríusz kapitány üzen huszadik századi fiatal barátainak. *Rádió- és Televízióújság*, 1984. év, 11. hét, 9.
Letöltés: https://archivum.mtva.hu/news_archive/item/NEWS-SmFiRitlTFR0ZUZQMh4dnNrTzJtY28wWmtLWlVrM3VCLzBqcFA3dlNtMD0 (2021. 10. 01.)
- Szíríusz kapitány (1986): Szíríusz kapitány üzenete. *Rádió- és Televízióújság*, 1986. év, 30. hét, 4. Magyar Rádió, Budapest.
Letöltés: https://archivum.mtva.hu/news_archive/item/NEWS-M3NyV05oeFpPR1ZnUWs2djVFMmNZSkh0NVEzMXVtTmhsOXc5UkcydTm2ST0 (2021. 09. 15.)
- Szőnyi Zsuzsanna: László Endre. In: *Iróportrék*. Magyar Scifitörténeti Társaság.
Letöltés: <https://sites.google.com/site/scifitort/iroportrek/laszlo-endre> (2021. 10. 06.)
- Todorov, T. (2002): *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*. Napvilág Kiadó, Budapest.